די אַקאַדעמיע.

(א מאנאלאג פון א פאטער)

רב אנשעל ליב איז דער שעהנסטער איד פון דער שטאדט. דאס פערמעגענס — דער גאסטעניגער װאלד, האט נאך זיין פאטער געהערט — און די מויער אין שטאדט מיט די צװיי אפיצינעס האט ער זיך שוין אליין אויסגעבויט. קינדער, ווי יעדער איד ווען עס געהט איהם גוט, האט ער געהאט, אהן עין הרע, פיעל, א זעקס זיהן, און א זעקס טעכטער, פרנסה בריות, א איד א הדרת פנים, פון די שעהנסטע משפחה.

רב אנשעל ליב'ס פאטער, ר' משה בער, איז אויך געװען א שעהנער איד, אפשר נאך א שעהנערער פאר איהם, א גרעסער תלמיד חכם, און געדאװענט אין חסידים־שטיבעל, און קינדער האט ער אויך געהאט, אהן עין הרע, פיעל — א זעקס זיהן און זעקס טעכטער — פרנסה בריות, א הדרת פנים, פון די שעהנסטע משפחה. נאר דער חילוק איז בעשטאנען אין זיי: װאס מעהר קינדער דער פאטער ר' משה בער האט געהאט, אלץ מעהר נחת האט ער דערלעבט. אלץ מעהר שמחות איז אין שטוב געװען. אלץ מעהר חתונות — מעהר ברית'ן. אבער װאס מעהר קינדער דער זוהן רב אנשעל ליב האט געהאט, אלץ מעהר צער, אלץ מעהר צרות, אלץ מעהר בזיונות האט ער פון זיי געהאט.

געטראפען האב איך רב אנשעל ליב'ן ביי זיך אין קאבינעט, װען איך האב איהם בעזוכט, געזעסען איז ער מיט זיין שעהנע בארד און װייסגעפרעסטען העמד אין דער פאטער־שטוהל, און איבער זיין קאפּ האט געהאנגען זיין פאטער'ס בילד, רב משה בער, אויף אין זיין

שעהנעם קאפּעל מיט די שעהנע בארד. נאר ארום דעם אלטען איד אויף דער פאטאגראפיע האט געװימעלט פון זיהן מיט טעכטער, מיט איידעמס און שניר, און אייניקלאך און אור־אייניקלאך. דער אלטער איד איז אויף דער פאטאגראפיע פערטרונקען געװען אין א ים פון קינדער און אייניקלאך, װאס איז פון איהם ארויסגעגאנגען, און דער זוהן זיינער, רב אנשעל ליב, איז מיט די שעהנע בארד זיינע געזעסען אליין, ביחידות און האט מיט מיר אזוי איינגע'טענה'עט:

— איהר פרעגט מיך פאר װאס איך קרעכץ, פאר װאס איך בין אזוי טרויעריג, פאר פרנסה, זאגט איהר, האב איך אויסגעזארגט, און אז איך קרעכצע, און אז איך קלאג, װער זאל נישט קלאגען? — אזוי טענה'עט איהר צו מיר — נו, װאס זאל איך אייך ענטפערען? איך פרעג אייך, פאר װאס זאל איך נישט קרעכצען? װאס פאר א נחת האב איך פון מיין לעבען? קוקט זיך איין אין די פאטאגראפיע װאס הענגט איבער מיין קאפּ (ער װייזט מיר אן אויף דעם פאטער'ס בילד). איהר זעהט, מיין פאטער אין מיינע יאהרען האט שוין געהאט, אהן עין הרע, א פינף טעכטער אויסגעגעבען, און א זעקס שניר אין שטוב אריינגעבראכט. אז עס איז געקומען שבת נאכמיטאג, זיינען די שטובען ענג געװארען פון די פיעל אייניקלאך, װאס זיינען געקומען דעם זיידען גוט שבת ביטען. אז עס איז געקומען פּסח צום סדר, אדער פורים צו דער סעודה, װען מיר אלע מיט די װייבער און די קינדער זיינען צום טאטען, עליו השלום, צוזאמענגעקומען, האבען די שטיבער ניט געסטייעט, אלע טישען זיינען צו װיניג געװען. בענקלאך האט אויסגעפעהלט צו זיצען. די סערװירער מיט די כלי זמרים זיינען פון די שטובען נישט ארויס. אן אייגענע שטוב הייב־אם געהאט... און ארבייט האט זי געהאט איבער'ן קאפּ... אז גאט האט געהאלפען, מען האט נאך א װאלד געקויפט, האט מען נאך א קינד אויסגעגעבען. א געשעפט געמאכט — א ברית געמאכט. געלד פערדיענט — נדן געגעבען. גאט האט קינדער געגעבען און פרנסה פאר זיי געגעבען. װאס מעהר ליכט אין בית־המדרש ארונטערגעשיקט, אלץ מעהר עשירות אין שטוב געװען. אין דער משפחה זיינען שטענדיג געװען שמחות: דא איז א אייניקעל בר מצוה געװארען; דא איז װער אין דער משפחה א חתן געװארען; דא איז מען געפאהרען א כלה זעהן — מען האט שטענדיג געשפּיעלט, שטענדיג

שמחות געווען. און איך? גאט האט מיר אויך געהאלפען — ווי מיין טאטע, עליו השלום, זעקס זיהן און זעקס טעכטער — וואס פאר א נחת האב איך פון זיי געהאט? זיינען זיי קליין געווען, האבען מיר געהאט צרות בגימנאזיע. אזוי ווי דאס האט געמוזט פאקען, מאזלען, האבען צאהן־וועטהאג, אזוי האט עס געמוזט דורכמאכען די מכה פון דער גימנאזיע. גאט, וויפיעל ממון און דמים דאס האט אבגעקאסט! און בזיונות און פערשטערטע שבתים — זאל זיך איין גאט מרחם זיין. גוט, שוין דורכגעמאכט די גימנאזיע־קרענק, האט זיך אנגעהויבען די אוניווערזיטעט. מען נעהמט נישט צו, דוקא גאלדענע מעדאלען מוז מען האבען. הכלל, זיי האבען נישט געקראגען קיין גאלדענע מעדאלען, און אז מען קריעגט נישט קיין גאלדענע מעדאלען, קען מען נישט לעבען.

— אט האב איך נישט געקראגען קיין גאלדענעם מעדאל און דאך לעב איך מיט גאט'ס הילף — טענה איך צו זיי — און האב חתונה געהאט און האב קינדער און האב פרנסה מיט'ן רבונו של עולם'ס הילף. האסט נישט געקראגען קיין גאלדענעם מעדאל, האב חתונה — טענה איך צו זיי. — ניין, און נישט אנדערש און נאר אין אוניווערזיטעט. אז נישט דא איז אין אויסלאנד, איז אין די הרי חושך, עס וועט זיך שוין געפינען.

הכלל, עס איז געווארען א געלויף פון מיין שטוב ארויס, ווי מען וואלט געווען געלאפען פון א מגפה, רחמנא לצלן. אין א שעהנעם פריה־מארגען, איך קוק זיך ארום, איך האב נישט מיט וועמען צום טיש צו געהן. ווער עס איז געלאפען קיין בערן, ווער קיין פאריז. איינער איז פערקראכען אין אזא שטאדט און אזא מדינה, וואס קיין מענש וויים נישט וואו דאס געפינט זיך. און אלעם לויפט, פון גרעסטען ביז צום קלענסטען. דער איז שוין געפאהרען, דעם פאהרט היינט, דער וועט פאהרען מארגען. ביז צום קלענסטען, ביז צו די גימנאזיע — אלעם גרייט זיך אין וועג אריין, און אלעם לערנט און שטודירט. גאנץ דייטשלאנד, די גאנצע וועלט וועלען זיי אויסלערנען און אויסשטודירען און מיר אהער ברייננגען — און דו, טאטע, שיק געלד.

גאט האט געהאלפען, ס'איז צוריקגעקומען דער ערשטער, מיין אדאלף, דער בכור, א פארטינער דאקטאר, מיט א דיפלאם אויסגעשטעלט פון די סאמע אויסלענדישע אוניווערזיטעט, אז ער איז א פארטיגער דאקטאר, גמור וחתום, נור געלד צו פערדיענען. זאגט ער צו מיר: „טאטע, זאג מיר מזל טוב, איך האב דעם דיפלאם". זאג איך: „וואס וועל איך דערפון נחת האבען? מיין טאטע האט זיין ערשטען זוהן אויסגעגעבען פאר ר' דוד קאליטערס טאכטער און איך האב זיך משדך געווען מיט דער בערנער אוניווערזיטעט און חתונה געמאכט מיין בכור מיט א פאפיערענעם דיפלאם". זאגט ער צו מיר: „טאטע, וועסט נאך פון מיר נחת דערלעבען". זאג איך צו איהם: „ווען וועסטו, מיין זוהן, געלד פערדיענען?" זאגט ער צו מיר: „צו געלד, טאטע, איז נאך ווייט. ערשטענס, מוז איך נאך האלטען א „גאסודארסטווענע" עקזאמען — און דאס איז זעהר א שווערע זאך, און דערנאך אפילו, אז איך וועל שוין האבען דורכגעמאכט דעם גאסודארסטווענע עקזאמען — וויל איך אויך ניט געלד פערדיענען, דערפאר, וואס איך האב ניט געלערענט צו זיין א דאקטאר כדי א קאריערע צו מאכען, נור אלס חכמה. מיר אינטערעסירט די וויסענשאפט".

האב איך אויסגעהערט און געשוויגען.

מיט דעם צווייטען זוהן האב איך זיך משדך געווען מיט די ליעזשער אוניווערזיטעט. ער איז אראבגעקומען א פארטיגער אינזשענער פון ליעזש (א שטאדט אין בעלגיען), פרעג איך מיין זוהן: „האסט א דיפלאם? זאגט ער. „יא, טאטע, איך האב א דיפלאם". פרעג איך איהם: „וואס האסטו געלערענט ,זוינס, מיין זוהן?" זאגט ער: „טאטע, איך האב געלערענט בריקען צו סטראיען, ווי איבערצווארפען קייט־בריקען פון איין פעלז איבער דעם צווייטען, וואס מען דארף דאס ווען מען וויל אויסבויען אן אייזן־באהן". זאג איך צו מיין זוהן: „די מלאכה געפעלט מיר זעהר, זעהר א ניצליכע זאך. ווען וועסטו, מיין קינד, אנהויבען געלד צו פערדיענען?" ענטפערט ער מיר: „צו געלד פערדיענען, טאטע, איז נאך ווייט. ערשטענס, א גאסודארסטווענע עקזאמען, דערנאך דארף מען ערשט געפינען די אונטערנעהמער, וואס סטראיען באהנען. און אזוי ווי באהנען סטראיעט ביי אונז די רעגיערונג, מוז איך אנקומען אויף א רעגיערונגס־שטעל. און אזוי ווי די רעגיערונג נעהמט דאך נישט קיין אידען, וואלט איך זיך חלילה, בעדארפט שמד'ען, און אזוי ווי שמד'ען זיך, חלילה, וועל

איך דאך ניט, וועל איך אויף קיין רעגיערונגס־שטעל ניט קענען אנקומען. און אזוי ווי כ'וועל ניט קענען אויף א רעגיערונגס־שטעל אנקומען — וועל איך קיין געלד ניט קענען פערדיענען". פרעג איך מיין זוהן: „צו וואס האט עס דיר געטויגט אזא זאך צו לערנען? פארוואס האסטו עפעס ניט געלערנט אזעלכעס, פון וואס דו וואלסט יא געקאנט געלד פערדיענען?" ענטפערט ער מיך: „טאטע, איך האב ניט געלערנט קיין מלאכה, נור א וויסענשאפט — און די וויסענשאפט געפעלט מיר".

האב איך ווידער אויסגעהערט און געשוויגען.

איז אראבגעקומען די עלטסטע טאכטער. פרעג איך זי: „טאכטער, מיט וועמען האב איך זיך משדך געווען?" ענטפערט זי מיר: „מיט די פאריזער סארבאנא, טאטע". זאג איך: „דער שידוך געפעלט מיר. וואס האסטו געלערנט, מיין קינד?" נעהמט זי ארויס א גאנצען בוך פראנצויזיש און ווייזט מיר: „דאס, טאטע, האב איך אנגעשריבען פאר מיין דאקטאר־עקזאמען". האב איך מיך דערשראקען: „דאס גאנצע בוך האסטו אנגעשריעבען, טאכטער, אויף פראנצויזיש?" זאגט זי: „יא". „און וועט עס העלפען צו א שידוך, טאכטער?" פרעג איך זי. ווערט זי ברוגז און געהט ארויס פון שטוב. הערט איהר — צו ערשט, איידער דאס איז געפאהרען נאך אויסלאנד, האבען זיך גע'שדך'ענט צו איהר יונגע לייט. די שדכנים האבען מיר די טהירען אבגעשלאגען. זייט זי איז צוריקגעקומען פון פאריז און מען האט געהערט, אז זי האט אנגעשריבען א גאנצען בוך אויף פראנצויזיש — איז שטיל געווארען. די יונגע לייט וואס קומען אריין, האבען דרך ארץ פאר איהר, האבען מורא פאר איהר, די שדכנים מיידען מיך. און מיט אן אמת, מיט וועמען קען זי חתונה האבען, אז זי האט אנגעשריעבען א גאנצען בוך אויף פראנצויזיש. ווי געבילדעט מוז שוין דער יונגערמאן זיין, וואס וויל מיט איהר חתונה האבען? מען האט מורא פאר איהר. און זי האט חתונה געהאט מיט'ן פראנצויזישען בוך.

אזוי איז אראבגעקומען איינער א מאטעמאטיקער און איך האב ניט ווער עס זאל מיר איבעררעכענען האלץ אויפ'ן קוביק, אלץ, זאגט ער, קען ער — נאר דאס וואס איך דארף האט ער זיך ניט געלערנט.

דערנאך איז אראבגעקומען א טאכטער, האט זי געלערנט אין לייפציג הויך־האנדעל. א דאקטאר צו זיין פאר האנדעל. פרעג איך

זי: „טאכטער, ווילסטו דיך נעהמען צו געשעפט?" „חלילה", שרייט זי אויס, „זי וויל ניט זיין קיין קופטשיכא!" „צו וואס זשע האסטו, טאכטער, געלערנט א דאקטאר אויף האנדעל?" „איך האב עס געלערנט פאר א חכמה — האנדעל! איך אנטלויף פון דיעזער „חכמה". ווען איך האב צייט, נעהם איך א ספר'ל אין האנד אריין, און זי לערנט א חכמה — האנדעל.

ווען עס קומט ביי מיר צו מיטאג, זעצט זיך אוועק ביים טיש א גאנצע אקאדעמיע. דא האט איהר א דאקטאר און דארט א אינזשענער; דא א פילאזאפין און דארט א דאקטרין פון האנדעל. אלע חכמות, וואס זיינען נור אין דער וועלט, האבען זיי געלערנט, און האבען דיפלאמען פון אלע אוניווערזיטעטען, און קיינס פערדיענט ניט קיין גראשען, און קיינס האט ניט חתונה. זיצט אויף מיינע כלייצעס און לעבט פון ארימען וואלד, און איך האב ניט ווער עס זאל מיר א קוביק חשבון מאכען פאר'ן וואלד און איך האב ניט קיינעם, ווער עס זאל מיר אין געשעפט העלפען, דעם וואלד פיהרען, דעם וואלד, פאר וועלכען אונזער אלעמענס ארבייט איז נויטיג.

און אז איך קוק זיך אזוי צו און זעה די דאקטוירים מיט די אדוואקאטען, מיט די אינזשענערען און די פילאזאפען ביי מיין טיש און דאס יונגווארג, וואס וואקסט אויף — אום צו ווערען דאקטוירים און אדוואקאטען מיט דיפלאמען; ווען איך זעה, ווי פון קליינערהייט אן וואקסט מען ביי מיר אין דאקטאר אריין — פאלט אן אזא שרעק אויף מיר: צי בין איך, אן ארימער איד, מחויב אויסצוהאלטען — אן אקאדעמיע?

צי זיינען מיינע כחות דערויף? און אלץ פון וואלד! — און קרח'ס אוצרות וואלטען דען סטאיען?